

פרקים ראשונים

“שואה” כציון לחורבן. — עם ראשית תור האביב מקדמים אותנו ימי זכרון למאורעות גורליים בימי קדם ובדורות האחרונים ששינו את המערכה ההיסטורית הלאומית שלנו תכלית שינוי. רצה הגורל (או “יד ההשגחה”) שצירוף זה של שיעבוד וניסיון “פור העוני” יִשְׁמְשוּ מעין תנאי ומעבר לגאולה במרחקי העתים הקדומות, בראשית התהוותנו כעם. מעבר־יבוק זה, בצורה אכזרית ובמימדים עצומים יותר, חזר וקידם גם את תחית העם ברורנו.

ההבדל הוא בכך, שכל מה שזכרון שיעבוד מצרים ונס השיחרור הפליגו לתחום העבר, כן גדלו פעלם ורושמם על דמיון העם, בעוד שבימינו הולכים ונמחקים מעשי ההשמדה של הנאצים, האכזריים פי כמה, כשעדיין אנו עדים חיים להם, על אף הספרים וסרטי התיעוד המרובים שחושפים את הלזט מעל פני החורבן וכליון שליש עמנו.

טשטוש רצח עמנו, ואף מחיקתו, נעשה מתוך כוונה על-ידי שונאינו מכל המינים, מיימין ומשמאל; בארצות השלטון הסוביטי ובמדינות ערב כשיטה מדינית ובעולם החפשי על-ידי יחידים וכנופיות שְׁעִינָם צרה ביהודים. והרי עובדה מדאיבה היא, שגם מספר לא מתעט של אחינו בני ישראל, רחוקים ושנתרחקו, אינם מקיימים את הצו “זכור ואל תשכח!”, אם מתוך הסחת דעת או ניתוק מְקָשֶׁר חי עם העם, סבלותיו ותקותיו. יהודים אלה, מהם שמצטרפים למאבק קידמה חברתית, נלחמים למען זכויות מיעוטים ואף נותנים יד לתנועות שיחרור לאומי כביכול, המבקשות את חורבנה של מדינת ישראל, לא למדו לקח — כקודמיהם לפני החורבן, שכל תנועה לשיחרור לאומי היה כשר בעיניהם מלבד זו של העם היהודי.

השם הלועזי שניתן לחורבן הגדול ביותר בדברי ימינו, “הולוקוסט” — אף הוא ניטשטשה ונשחקה משמעותו. שם זה הולך ונעשה למטבע מחוק על-ידי שימוש ויישומו לכל מקרה של רדיפות ופגיעה באזרחי מדינות כפייה ושלטונות רָשָׁע. לא שאין אנו מודים ומזדהים עם סיבלותיהם של גופים ומיעוטים נרדפים ואזרחיהם הנרצחים, אלא שיש מידה וסאה ליסורים, וההגזמה בשימוש השם מְקַפְּחַת את מימד החורבן היהודי, שאין דומה לו בעת החדשה, כולל הטבח הנורא בארמנים בימי מלחמת העולם הראשונה והשחיטות בכמה מדינות באפריקה, בזמן שלטונו של אידי אמין ורודנים אחרים בני-ימינו.

הסרט “שואה” פירסם את השם העברי לחורבן בעולם הגדול. יש בו ייחוד של ציון הטרגדיה הגדולה ביותר בתולדותינו, זו שקוראת ומעוררת אותנו לזכור ולא לשכוח, ושם עברי זה חִבַּב לשמש תחליף לשם הלועזי לא במדינת ישראל לבר, כי-אם בעולם כולו.

פרשת וואלדהיים ואטימותו של האו”ם. — פרשת עֶבְרוֹ של ד”ר קורט וואלדהיים, ששימש שנים רבות כמזכיר הכללי של האו”ם, מוסיפה להעסיק את העתונות ודעת הקהל בעולם ומסעירה ביותר את העולם היהודי. וככל שמתרבות ההוכחות שלקח חלק פעיל במעשי הרצח של הנאצים, כן תוכפים טיעוניו שלא היה מעורב בהם והוא דוחה לחלוטין את אחריותו לביצועם.

הטעם להעלמת עברו המחפיר ברור למדי. ייתכן, כפי שצינינו כמה אישים שהפכו בפרשה זו, שגילוי השתתפותו בביצועם של מעשי הפשע בתקופת השלטון הנאצי לא יזיק כלל למועמדותו בבחירות לנשיאות אוסטריה, ואפשר עוד יעלה "חינו" בעיני בני עמו. חוגים מסויימים אף יצאו באיומים שיתנקמו ביהודים במקרה אם יקָּשֶׁל בבחירות.

לא היינו נזקקים לפרשה עגומה זו, שכבר בא הדיבור עליה בגליון, אלא שהיא חושפת לא רק את דו־פרצופיותו של זו, כי־אם גם את שפלותו המוסרית של האו"ם. אף לאחר שנתברר שקיים המזכיר הכללי בנאמנות את גזירותיו הרצחניות של אבי־אבות־הטומאה, לא דרש אף אחד מנציגי מדינות האו"ם להתחקות על עברו.

במכתב ל"טיימס" הניו־יורקי ב־4/16 ש.ז., מספרת העתונאית שירלי הַנְרֵד, שעוד בראשית שנת 1980 גילתה בשבועון "ניו־ריפובליק" את דבר השתתפותו של ו.ב. במעשי הרצח של הנאצים. העתונאית וחבר הקונגרס, סטיפן י. סולארז, קיימו אסיפה בענין זה, אך איש מחברי האו"ם לא בא לשמוע לדברי העדות שגילו את אשמתו של וו.

נוח היה כנראה לחברי האו"ם, ובתוכם מדינות "העולם השלישי", הגוש הסובייטי וארצות ערב, לא לפגוע ב"מישחים", שהרי עבד באמונה את בעלי הדעה בארגון הזה, והם הרוב המכריע בו.

הוכחה נוספת כאן מה מידת היושר והצדק שאפשר לצפות מהאו"ם, בפרט בכל מו"מ שנוגע ליישוב הסיכסוך בין מדינת ישראל ושכניה ותושביה ה"פלשתינאים".

ישראל כהן – מפעל חייו – הסופר והעורך, ישראל כהן, שנפטר זה לא כבר, היה איש רב־פעלים בספרות העברית. ספריו ומאמריו, מסותיו ורשימותיו מגיעים למספר של 1700 ערכים. שפע מבורך זה של עשייה ספרותית כלל כמה תחומים. בראש ובראשונה תרם י.כ. תרומה רבת־ערך־ומשקל לשדה הביקורת והמונוגרפיה. י.כ. גילה פעילות רוחנית פוריה ומניבה בנושאים שלא רבים נזקקו להם לפניו. בספרו של י.כ., "יצחק אדוארד זלקינסון – חייו ומפעלו הספרותי" זכה המתרגם המופלא של מחזות שקספיר (רם ויעל ואיתיאל הכושי; ויצירתו של ג'וזף מילטון, ויגרש את האדם) להערכה נרחבת ומחדשת. כן גם הבדיר י.כ. את דמותו של מתתיהו שוהם. המשורר עדין הטעם ואנין הנפש ויוצר המחזה המקראי, כאדם וכאמן במונוגרפיה על חייו ויצירתו. אף במונוגרפיה על יעקב שטיינברג המשורר, המספר והמסאי חד הראייה והניב החצוב והמגובש, שהיה שרוי במשך כמה שנים בצל, קרב אותו י.כ. ופרש את יצירתו לקורא בימנו.

אלף מהווים חלק מזער מתרומתו של י.כ. לספרותנו שכוללת מסות ודיונים מקיפים על סופרים ויצירתם וכן גם ספרים "שימושיים" כגון **ניבון אנגלי־עברי וספר פתגמים מקבילים והעלאת דמותם של אישים מן המקרא שמחברם השקיע בהם כשרון בירור וצירוף, פירוט וניסוח של אמרות חכמה ודפוסי לשון שאובים ממקורות עבריים ולועזיים.**

י.כ. לא גרס את תורות הביקורת ושיטותיה ה"מתוחכמות" והמפולפלות שנעשו

ח.ל.

לאופנה בחקר ספרותנו והערכתה בימינו. את גישתו הביקורתית שהיתה לו לקו במחקריו ובהערכותיו הגדיר במסתו "ספרות שבכור", והיא "...ביקורת... דעתנית ואנינת הטעם השופטת ומדריכה מתוך בינה באמנות ובתנאי הדור כאחד. היא מסייעת למזרה הזמן לקבר ולזרות, לצרף את הטוב ולחשל חוליה חדשה בשלשלת הרצופה של היצירה העברית..."

פרק או פרקים בפני עצמם הם פעולתו של י.כ. כעורך "הפועל הצעיר" (1948-1970), שבו הגיב מדי שבוע בשבוע במאמרים ראשיים על ענייני מדינה, חברה ומפלגה ועל התרחשויות בעולמנו ובעולם בכלל. שקדנותו הספרותית המתמידה כעורכם של כתבי-עת, מאספים וקונטרסים ותרגומיו של ספרים ומאמרים מספרות העולם וכן, גם עסקנותו המפלגתית והתרבותית – על כל אלה סופר והוערך בספר-היובל הנ"ל.

מדינת ישראל והספרות העברית. – פה ידובר על מאמר אחד מי.כ. והרושם שעשה עלי ב"שחר ימי". "היכרות" בכתב עם י.כ. נתגלגלה לראשונה על-ידי המאמר "מדינת ישראל והספרות העברית" שנתפרסם ב"התקופה" הניו-יורקית (כרך ל"ד-ל"ה, שנערך על-ידי אהרן צייטלין; שני הכרכים הקודמים נערכו על-ידי יצחק זילברשלג וא.צ.) שעשיתי בה כמוזכיר-המערכת, בשנת תשי"ז.

למאמר ענין לזיקתה של ספרותנו וליחסה למדינה גם בימינו, לאחר ל"ח שנה לייסודה, כשבעיני הדור הצעיר ובלבו ניטשטש, אם מעט או הרבה, חזון תקומתה. המאמר מדגיש הדגשה יתרה את חלקה של ספרות הדורות ב"שימור קיומה של היהדות והיהודים", אולם –

אך דורות אחרונים של ספרות וסופרים הביאו לנו את מדינת ישראל. הם עשו זאת לא ברמו ולא בסוד ולא בדרש, אלא בפועל ממש. הם מנו אותיות, קשרו כתרים, חיבבו את הארץ, כתבו שירים, תיארו את מוראות הגלות, חיזקו ידי לוחמים, קראו לעבודה וליצירה, לעליה ולהתישבות.

ועוד:

בנפש כל חלוץ ובלב כל חייל ישראל פועם שיר בלשון הקודש, גם אם הלה מקרוב בא ואין הלשון העברית שגורה על פיו. הניגון של הסופר העברי נתגלגל והלך ועדיין הוא מתגלגל והולך בצירופים סודיים והוא משוקע במסד של מדינת ישראל.

בהמשך דבריו קובע י.כ. שאף "הצברים", ש"רבים ביקשו להוציא את דיבתם רעה, הוכיחו שאותו ניגון של הספרות העברית מחלחל גם בקרבם". הוא מוצא רציפות והמשכיות גם בסופרי דור תקומת המדינה, "וכי מי הוא אותו נתן אלתרמן אם לא חוליה בשרשרת הסופרים מר' שמואל הנגיד ועד היום?... אין דור בלי חידוש... אך הנעימה היסודית היא כימות עולם".

תליית זכות גדולה זו וייחוס השפעה עצומה לספרות עברית, נראים היו כדברים

* מסלול, ספר היובל לישראל כהן במנלאות לו ע"ה שנה. ערכה: נורית גוברין. כרך הביבליוגרפיה תרפ"ד-תש"ם. ערכה: חיה הופמן. הוצאת ועד היובל על-ידי "עקד", תל-אביב, תש"ם.

מוגזמים, אולם הם מצאו סמך לאחר־מכן במשפטיו והיגידיו של חיים הזו ב"חבלי גאולה".*

דור הסופרים שקדם לנו היה דור דגול... דור ראשונים. כל מה שיש כאן לפנינו היום – הכל בא מידם: ספרות עברית, דיבור עברי, ובדרך ישרה ובעקיפין – ישוב א"י... [על הלשון העברית]... היא שנעשתה פרק לשארית ישראל, לקיום פליטת האומה, והיא שהוליכה לגאולה, לארץ ישראל, למדינת ישראל ולקיבוץ גלויות...

ובדברים שהשמיע הזו בדו־שיח בין סופרים עברים וצרפתים בירושלים ב־6 ביוני 1966 – ביתר הדגשה וכוונה:

...ואלמלא הספרות העברית לא היתה מדינת ישראל. זו לא זכות חברי־הלאומים וזו לא זכות בלפור, בעיקר זאת היא זכות הלשון העברית וספרותה.

הדברים מובאים, כאמור, ערב הל"ח לעצמאותה של מדינת ישראל. אותן "המשכיות ורציפות" בספרות העברית, שישראל כהן וחיים הזו מתייחסים אליהן וש"רק בוגדים ומועלים בקודש מנתקים את עצמם מטבורם של הדורות הקודמים, כדרך שעשתה כת היבסקים" – כדברי כהן באותו מאמר – האם לספרות דורנו זיקה הדוקה זו לשלשלת הדורות?

הרב משה פיינשטיין ז"ל. – בתורתו, חסידותו, במידותיו וסמכותו כפוסק ושר ההלכה, היה הרב וראש הישיבה, ר' משה פיינשטיין, כאחד מגדולי התורה לפנינו בישראל. המהפיכות והתמורות בחיינו, בחברה הכללית והיהודית, לא שינו אף כמלוא־נימה דבר בהשקפתו, בדעותיו ובהתייחסותו לבעיות עמנו, בעיות החיים והרוח, מאז סורא, נהרדעא, פומבדיתא עד ימינו. – בעולם הקטן של העיירה היהודית ברוסיה הלבנה, שבאחת חונך בבית אביו הרב, היה מבוצר מבפנים בכח התורה והמסורת, בפני כל סערות הימים; ובשנייה שימש ברבנות, כשהשלטון הסובייטי סוגר עליו ועל קשריו עם עולם החוץ. בחוג צר זה נתן את חילו לאורייתא ועלה במעלות התורה ובה ראה את עולמו.

לא כאחיו הגדול בתורה גם הוא, ששימש רב בקהילה ההסטורית שקלוב העיירה, וניספה בגלות סיביריה בגזירת השלטון הסטליניסטי, ניתן להרב מ.פ. רישיון להגיע אל חוף מבטחים בעולם החדש.

אדם מוצנע, נתגלה בזכות תורתו ונעשה לסמכות עליונה ליהדות התורנית באמריקה ובעולם כולו. רבבות היהודים שהלכו אחרי מיטתו בניו־יורק ובירושלים – לא רבים הכירו תורתו. מהם נהנים מחיי הרוח והתרבות של העולם הכללי, שהרב מ.פ. היה מנזר מהם. גם אלה כיבדו אותו כבוד רב, כי ראו בו סמל ליהדות "אותנטית" שחיי נצח בה.

משהו מן הכבוד שרחש העם לגדולי התורה בעבר ובימינו, הואצל על סופרי ישראל המובהקים בדורות האחרונים, על משוררים, מספרים והוגי דעות, שביצירתם גישרו בין העבר וההווה וכיוונו את הדור, את בני הדור שנוקקו לדבריהם, לקראת ייעודי העתיד.

ח.ל.